

Borgervæbningen i Hornum Herred 1848

Pastor Hansen

“Slavekrigen” var nu ovre lige så hurtigt som den var startet og beretningerne, der havde opskræmt det meste af Jylland inklusive beboerne i Øster Hornum, havde vist sig at være et rygte uden hold i virkeligheden. En fuldstændig afspænding fandt dog ikke sted, for nok havde “slavehæren” opløst sig til hvad den var, et fantasifoster, men den slesvig-holstenske armé var en hård virkelighed. Sejren over den ved Bov (den 9. April 1848) var ganske vist et resultat, men kun et foreløbigt. Den tyske hær rykkede frem og skulle snart ændre situationen. Folkevæbningstanken var derfor stadig levende og virksom, og endnu på dette tidspunkt anså myndighederne det for rigtigt at opmuntre og lede dannelsen af en Landstorm i Jylland. Senere, da fjenden rykkede ind på den jyske halvø, fandt regeringen det bedst at bede civilbefolkningen forholde sig i ro. Pastor F. A. Hansen fortsætter sin fortælling om begivenhederne.

Den 2. april. Søndag. Nu var vel "krigen" endt og de bevægede gemytter begyndte at komme i rolighed, men stormen efterlod dog dønninger, der varede ved sommeren igennem. Medens vi var i kirken, kom en stafet til stor forskrækkelse for den talrigt forsamlede menighed spadserende op, medens jeg sad bag alteret, og leverede mig et kongeligt brev med to segl, som jeg da straks åbnede og læste igennem. Det var en rørende beskrivelse af alle de savn, som vore stridsfolk lede af ovre på Als, og en indstændig opfordring til at yde bidrag til at afhjælpe manglerne, det være sig i korn, eller penge og klædningsstykker. Jeg bad da menigheden at blive tilstede efter tjenesten.

For mig havde disse begivenheder en særlig betydning. Jeg havde i de forløbne ni til ti år bestandig forud skrevet og nøjagtig lært alle mine prædikener og taler. Stundom havde jeg vel tænkt, at nu kunne jeg lige så godt gennemtænke dem, fastholde og optegne tankegangen og så holde dem "aus dem Stegreife", men hidtil havde jeg ikke dristet mig dertil. Nu havde jeg imidlertid en god anledning til at lægge min i ugens begyndelse skrevne og lærte prædiken til side. Jeg prædikede da på fri hånd om orden og lydighed, og kom således i gang med fremdeles at prædike efter et udkast, som jeg straks efter at prædiken var holdt, nøjagtig optegnede på et kvartblad.

Da nu tjenesten var endt, oplæste jeg skrivelsen i kirken og opfordrede menigheden til at gå med mig hen i skolen, hvor vi da kunne forhandle nærmere om sagen og begynde indtegningen af bidrag. Alle var vel forberedte, især kvinderne var rørte, og deres fantasi førte dem ofte langt ud over den bedrøvelige tilstand, i hvilken krigsfolket befandt sig ifølge øvrighedens skrivelse. Mangelen på varme klæder, vanskeligheden ved at få kornet malet derovre osv., blev udmalet i stærke udtryk, som fx "at de stakels karle derovre måtte gå - det var i fastetiden - med de bare ben i træskoene" og "æde den fenne bare rov". En mængde uldstrømper og trøjer blev straks indleverede, en del rug og andre viktualier blev indtegnede, også noget i penge, og få dage derefter kunne vi sende masser af genstande til Nibe til videre forsendelse.

Oprøret er brudt ud i Rendsborg 24. marts 1848

Slavekrigens højspændte dage var nu vel forbi, men fuldstændig afspænding fandt dog ikke sted, der var stadig de slesvig-holstenske friskarer. Folkevæbningen levede stadig og myndighederne an så det for formålstjenligt at opmuntre til dannelsen af en væbning. Herom skriver pastor Hansen videre:

Slavefrygten var vel nu ved at høre op, men der trådte et andet skræmmebillede frem. Prinsen af Nør var rykket op i Slesvig, og der flokkedes om

ham hobe af freischärler, allehånde tysk krapyl, der huserede på egen hånd, hvor de kom frem. Den næppe forvundne skræk fik ny næring: Friskarerne kunde jo også komme op til os, alle soldater var jo dragne ned til grænsen; vi måtte da se at værgе os selv, som vi bedst kunde. Nu gik der på ny budskab

om i hele amtet og kaldte os sammen til møde på rådhuset i Aalborg. Jeg gik om morgenen d. 8. april ned til Kaarsberg i Ridemans Mølle og kørte med ham til mødet, jeg havde nemlig kun én hest, da jeg allerede d. 24. marts havde afleveret min nye dragonhest i Støvring Kro. Næsten fra alle sogne i amtet mødte delegerede, mest formænd for sogneforstanderskaberne; Schurmann, som dengang var præst i Aalborg, valgtes til ordstyrer, og forhandlingerne begyndte.

Hvorledes frie offentlige forsamlinger skulle ledes, havde dengang næppe én af 1000 noget ret begreb om. Af Stænderforsamlingerne havde kun få lært lidt om, hvordan det skulle gå til, men Schurmann skilte sig dog ret godt ved sit hverv. Forsvaret herhjemme var genstand for forhandlingerne, og der blev snakket meget frem og tilbage. Stiftamtmanden var indbudt til mødet, han sad helt ubemærket og stilfærdig henne i en vindueskrog. Et par gange blev han kaldt frem for at give en eller anden lille oplysning; han gav den i korthed og trak sig straks tilbage med et buk. Endelig enedes man om, at alle

Borgervæbning med spyd

våbendytige, som var hjemme, skulle væbnes. Mest med spyd eller leer, som man bedste kunne, og hver søndag eftermiddag indekserceres af nogle gamle udtjente soldater. I vor daværende patriotiske stemning antog vi, at alt dette nok kunne gå ad frivillighedens vej, og nogle enkelte viste sig villige til, hvor på sin egn, at sætte det hele i gang. Begyndelsen blev da også gjort, men iveren kølnedes hurtigt. Flere og flere faldt fra, og snart hørte det hele op. Stemningen på mødet var imidlertid, som gennem den meste del af 1848 broderlig, hjertelig og løftet.

Vi forlader nu pastor Hansen og går til andre kilder. Forsvaret hjemme var grundlag for drøftelserne på mødet i Aalborg, og i forhandlingsprotokollen fra mødet kan man læse:

Angående en almindelig væbning af det hjemmевærende mandskab oplyses det, at denne i amtets største kommuner allerede er i god gang. Men hensyn til væbningens fuldendelse og organisation, våbens anskaffelse og mandskabets indøvelse, så og med hensyn til oprettelsen af en hurtig og sikker kommunikation imellem amtets forskellige væbningsdistrikter samt imellem amtet og provinsen i det hele, var man enige om ganske at slutte sig til og kraftigt at understøtte de foranstaltninger, som i denne henseende just nu er truffet dels af krigsministeren, ifølge hvis ordre general v. Moltke berejser Jylland for at organisere folkebevæbningen, dels af amtmand og amtsråd, der har overdraget amtsrådsmedlemmerne Weinichend og Hjorth at virke for denne sag, den første i Års, Slet og Gislum herreder, den sidste i Hellum, Hindsted samt Hornum og Fleskum herreder. For de to sidstnævnte herreders vedkommende er dog, ifølge hr. Hjorths ønske, dette hverv, til sagens hurtige fremme, under dags dato overdraget proprietær Lauridsen til Annerup.

Følgende Brev til lensbaron Juul-Rysensteen paa Lundbæk¹, skrevet samtidig med slaget ved Slesvig², er oplysende for datidens tankegang og for de planer, man havde lagt til Himmerlands forsvar:

Ærede Hr. Ven!

Først har jeg den fornøjelse at underrette Dem om, at jeg har overtaget overopsynet med folkevæbningen i Aalborg Amt. For det andet opfylder major Federspils rapporter ganske min forventning, nemlig at min ærede krigskammerat rækker villig og med lyst sit hoved og hånd til at oprette og vedligeholde den ånd, der udfordres, når en slig væbning skal svare til hensigten. Da jeg ikke godt tåler at sidde længe på en vogn, så vil De godhedsfuld tillade, at jeg bebyrder Dem med at overtage ledelsen vesten for Aalborg til Løgstør; jeg har i den retning tilskrevet herredsfogden.

Når jeg giver Dem min lette plan, vil De se, at Deres tilsyn med den vestlige del er i sin orden. I tilfælde, som Gud forbyder, at fjenderne skulle kaste vor armé, er det vigtigste Pas Hobro. Det sydøstlige herred sørger straks for færgen og trækketovet ved Hadsund, besætter passene ved Gisle eller Gisum

¹ Ejer af herregården Lundbæk ved Bislev fra 1842 til 1889

² 23. april 1848

Å³ og udgør venstre fløj, de andre herreder centrum, og min ven, der sætter sig i forbindelse med Viborgerne, kommanderer højre fløj i spidsen for de vestlige herreder, og denne stilling må forsvares til sidste mand. Bedre idéer modtages med Taknemmelighed.

Hoslagte skema håber jeg, at De snarest søger at istandbringe, da efter højere ordre skal forfattes en generaloversigt over hele Amtet. Én af dagene skal jeg tilstille Dem en del trykte eksemplarer, beskri- vende se øvelser, jeg finder mest passende for dolkevæbningen.

Jeg gratulerer på oberst Schleppegrels vegne, general inden felttogets ende. Idet jeg ærbødigst beder at hilse Deres ærede familie, anbefaler jeg mig i Deres fremtidige venskab og forbliver stedse Deres ven.

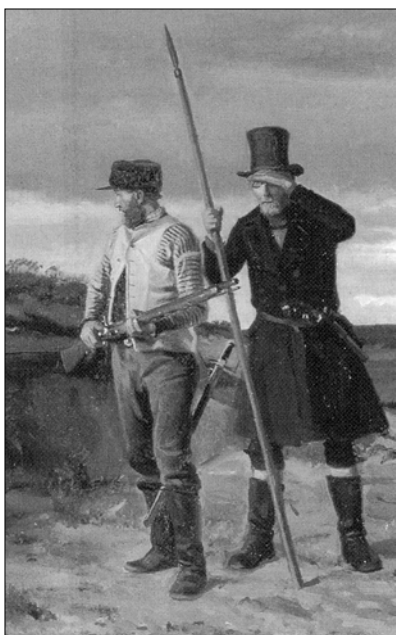
Aalborg, den 23. april 1848.

G. Kindt

Velbårne hr. kaptajn baron de Juul!

Med det første kommer jeg ud til Dem.

Straks efter modtagelsen af dette brev satte baron Juul sig i bevægelse. 27. april udsendte han til sogneforstanderskabene⁴ i Hornum Herred det af Kaptein Kindt medsendte skema til udfyldning. Folkevæbningens værdi måtte navnlig bero på, om deltagerne var geværbevæbnede, om de havde nogen militær foruddannelse og om de blev kommanderede af krigskyndige befalingsmænd. Herom spurgtes der altså særlig på skemaet. I dagene omkring 1. maj indkom sogneforstanderskabernes besvarelser til Lundbæk, og på grundlag af disse skal her gives en skitse af Hornum Herreds krigsberedskab.

Kun et fåtal i Borgervæbningerne var bevæbnet med geværer

I **Bislev sogn**, hvorom baron Juul selv indberetter, antoges der at være 75 våbendygtige mænd, af hvilke ca. 50 deltog i øvelserne. 35 var væbnede med leer eller lanser, 15 med geværer; 6 havde tidligere været Soldater. Til overbefalingsmand var af samtlige deltagere valgt kaptajn, Baron Juul, som altså ledede øvelserne. Under ham kommanderede Jens Pedersen i Bislev, Christen Færk i Djørup, Anders Binnerup i Holmager og Thorvald Arntzen i Hedegårde. For udeblivelse fra de ordinære øvelser, som fandt sted udenfor Bertel Poulsens Gård i Bislev, var der vedtaget en mulkt fra 16 til 96 skilling, for hvilken kun lovlig og uimodståelig hindring kunne fritage. De faldne mulkter skulle indbetales til fordel for arméen.

Vokslev sogn talte 150 våbenføre mænd, af hvilke dog kun 38 tog del i øvelserne, 8 var geværbevæbnede, 7 tidligere soldater. Skolelærer Grøndahl ledede øvelserne, hans underbefalingsmænd var Niels Christian Jensen, Christen Andersen, Peder Pedersen og A. Andersen. Øvelserne foretoges ved Gelstrup.

I **Øster Hornum sogn** var der 81 våbenføre, 60 deltagere, hvoraf omtrent 15 geværbevæbnede, 8 tidligere soldater. Sognefoged Peder Abildgaard havde hidtil med bistand af Herman Davidsen, Christen Mund, Jens Krøg og Lars Nielsen ledet øvelserne, der foregik i Øster Hornum by, men sognepræsten, F. A. Hansen, der som sognforstanderskabets formand har afgivet indberetningen, beklager sig i en medfølgende udførlig skrivelse stærkt over, at der mangler befalingsmænd med militær erfaring, tilmed savnes et regulativ for øvelserne. På grund af disse væsentlige mangler må han befrygte, at interessen for øvelserne vil svækkes. En vis lunkenhed har allerede beklageligt nok vist sig, og gøres der intet for al forbedre stillingen, vil Folkebevæbningen i Øster Hornum mere komme til at stå på papiret end eksistere med nogen betydning i Virkeligheden.

³ Den himmerlandske hærfører har her ikke helt styr på geografien

⁴ Forløberne for sognerådene

For **Nørholm Sogn** indberetter proprietær F. Klingenberg til Klitgaard. Da en stor del af sognet er sømilitsdistrikt, alle yngre heri udkommanderede, og der kun holdes få tjenestefolk, kan han ikke anslå de våbenføre folk til mere end 40. Det ser da underligt ud, at våbenøvelserne havde 54 deltagere, men Klingenberg erklærer også en del af dem for "svagere folk". Da tilmed ikke én eneste var geværbevæbnet, og kun 4 tidligere havde været soldater, var Nørholms styrke sikkert ikke meget værd. Den havde dog en forhenværende underofficer, M. Snorup, til kommandant og de 3 tidligere soldater Knud Pedersen, Ole Jensen og Peder Østergaard til underbefalingsmænd, og disse udviste, både iver og dygtighed. Øvelserne holdtes på en plads ved Nørholm By.

I **Sønderholm og Frejlev sogne** regnedes der kun henholdsvis ca. 30 og ca. 8 våbendygte, og der udtales tilmed Tvivl om, at "det anførte antal våbendygte mænd egentlig kvalificerer sig alle til denne benævnelse". Der var imidlertid nok til at tage del i øvelserne, henholdsvis 60 og 20. Forholdene var her ganske primitive. Mandskabets duelighed og bevæbning var endnu ikke undersøgt. Sogneforstanderne og nogle tidligere soldater havde hidtil forestået øvelserne. Der trængtes til en god anfører og vejleder.

I **Ellidshøj og Svenstrup** så det bedre ud. Af 36 og 60 våbenføre tog 32 og 52 del i øvelserne. 2 + 8 med gevær. Proprietær A. Faurschou til Annerup var befalingsmand og havde som medhjælper husmand Jens Peter Jensen for Ellidshøjs vedkommende samt gårdmand Christian Utrup og ungkarl Lars Frejlev for Svenstrups. Men en virkelig militær, kaptajn Holm fra Aalborg, var den egentlige leder af øvelserne, der holdtes i Bonnerup.

For **Veggerby sogn** indberetter Pastor Brorson i Kirketerp, at der af 75 våbenføre mænd var 56 deltagere i øvelserne. 7 havde geværer og 6 havde tidligere været soldater. Overbefalingsmand var gårdmand Hans Poulsen i Aastrup, gårdmand Peder Jeppesen i Veggerby og husmand Christian Frederiksen i Hjeds var hans underbefalingsmænd. Øvelserne skete i nærheden af Veggerby kirke.

Suldrup og Sønderup sogne havde 58 + 58 våbendygte, men kun 20 + 30 deltagere. I Suldrup havde 1 mand et gevær, i Sønderup slet ingen. Suldrup havde en Overbefalingsmand i sognefoged Chr. Poulsen, også en sådan savnede Sønderup, men den havde to underbefalingsmænd, Christian Hansen i Sønderup og Just Christensen i Tøttrup. Suldrup holdt sine øvelser ved skolen, Sønderup eksercerede på heden imellem Knolde og Rebstrup.

Fra **Aaestrup, Buderup og Gravlev**, som dengang udgjorde én kommune, indberetter sogneforstanderskabsformanden, godsejer Dahl, ejer af Buderupholm, som tillige er overbefalingsmand for disse sognes væbning. Tallene på det våbenføre mandskab er 124, 137 og 96. Deltagerne tæller 90, 75 og 69, blandt hvilke særdeles mange geværbevæbnede, nemlig 14, 24 og 9. Jens Nielsen Kragh i Aaestrup, der dog nu er indkaldt til 1. maj som dragon, samt Svenning Nielsen i Mastrup, Anders Jensen i Gravlev og Søren Andersen i Oplev er underbefalingsmænd, men også her er kaptajn Holm fra Aalborg den øverste leder. Øvelsespladserne er ved Aaestrup, Støvring, Sørup og Oplev byer, men én gang havde alle tre sogne haft samlet øvelse. Af det her anførte mandskab er en del afgående, idet de er blevet indkaldt dels som frilodsmænd, og dels som krigsreservemandskab.

Man kan ikke forundre sig over, at Baron Juul, da disse indberetninger indløb, er blevet forfærdet over sin opgaves vanskelighed. Han har navnlig følt sig trykket ved tanken om mandskabets dårlige bevæbning, og i det hele måtte han højlig ønske nogen bistand fra overledelsen. Kaptajn Klindt aflagde ham et besøg ved majdagstid, men nogen virkelig støtte fik man ikke fra hans side. Der foreligger endnu et Brev fra ham, som gengives her:

Ven Juul!

Tak for sidste venskabelige Modtagelse, ja, endnu engang siger jeg og min datter tak og beder at frembringe vor ærbødige tak for den vennefulde borgfrue, baronessen, den vakre Otilia, den lille skælmske Lise og Deres indtagende Svigerinde.

Måske De, ærede Hr. baron antager, at jeg behandler alt ligegyldigt, men deri må jeg give mig den frihed at bede mig undskyldt. Bevæbningskommittéen kan ikke udlevere geværer, inden gensvar fra Krigsministeriet indløber. De skal bestemt være den første, der skal erholde 30 stykker. Lædertøj er

det umuligt at skaffe, da selv de to sig her samlende bataljoner opholdes, da ”Iris”⁵ ikke medbragte lædertøj til dem, derimod 14 Officerer, deriblandt vor Pio⁶, som blev ansat i én af adjutantposterne. Cheferne: Major Bartels, en ren menneskeæder, og Major Coldevin. De øvrige er mere eller mindre bevokset med rædsomt skæg. Regnskabsfører er en teologisk og medicinsk kandidat, de kunne altså slå to fluer med et smæk.

Minister Lehman er i vente. Vær nu ved frejdigt mod og trøst borgfruen, her er alt ved frejdigt mod. Konstitutionen har jeg ikke kunnet bringe i stand, da jeg fra morgen til aften eksercerer friskaren, der agtes bortsendt senest tirsdag. Deres lædertøj koster 3 rigsdaler sættet.

Den 3. Maj 1848.
Deres hengivne og ærbødige G. Kindl.
Galop!
Baron Juul!

Preussiske soldater

Regeringen havde altså indset, at det ville være halsløs gerning at sende disse uøvede og dårligt udrustede frivillige i kamp mod øvede og veludrustede tyskere. Sidst i april sendte regeringen Orla Lehman, som kommissær for Jylland, på en rejse rundt i Jylland blandt andet for at undersøge forholdene og at advare imod anvendelse af folkevæbning i de af fjenden truede dele af landet. Formålet var også at gøre amtmændene klart, hvordan embedsmændene skulle forholde sig under en eventuel besættelse af en fjendtlig hær. I et cirkulære skrev han bl.a.:

”Da væbnet modstand mod regelmæssige hære af en befolkning uden tilhørende organisation, uddannelse og ledelse ville være unyttig opofrelse af menneskeliv og friste fjenden til hævnende voldshandlinger, burde den naturlige trang til at medvirke til fædrelandets forsvar, henvises til frivillig indtræden i hærens rækker, og væbnet selvforsvar burde kun bruges mod egentlige røverier”.

Denne erklæring medførte, at folkevæbningen bortfaldt og nogle bevægede dage var ovre.

⁵ Damperen, der sejlede rute fart mellem Aalborg og København

⁶ Kaptajn Vilhelm Pio, far til stifter af Socialdemokratiet Louis Pio